

„Fighting Dragons and Monsters“: Osmá konference International Association for Comparative Mythology

JIŘÍ DYNDÁ – BARBORA SOJKOVÁ

Na konci května 2014 se v Jerevanu konala již osmá výroční konference International Association for Comparative Mythology (IACM), tento rok tematicky zaměřená na heroickou mytologii a epiku – podtitul konference zněl *Fighting Dragons and Monsters: Heroic Mythology*¹ – a organizovaná ve spolupráci s Institutem archeologie a etnografie Arménské akademie věd. Téma bylo vybráno zejména s ohledem na uctění památky v březnu 2013 zesnulého indoeuropeisty Calverta Watkinse, autora zásadní monografie *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*.² Konference jsme se jakožto studentští zástupci Ústavu filosofie a religionistiky na FF UK v Praze účastnili poprvé.

Konference byla zahájena 24. května v prostředí přednáškové síně jerevanského Matenadaranu, arménského národního archivu starých rukopisů. Svou přednáškou, v níž sledoval historické kořeny motivu souboje ptáka a hada sídlících na tomtéž stromě, zahájil konferenci Jurij Berjozkin, petrohradský odborník na tematickou klasifikaci mytologických motivů a jejich areálovou distribuci. Nastolil v ní zároveň nevědomky hlavní tendenci většiny představených příspěvků – komparativně historický a klasifikační zájem, který nedokáže, a ke své vlastní škodě ani nechce, příliš zohledňovat význam a specifika lokálních variant srovnávaných motivů.

Jistou antitezi tomuto přístupu představil hned další příspěvek mezoamerikanisty Jespera Nielsena z Kodaně, který zkoumal motivy souboje božských dvojčat s nestvůrným ptákem v ikonografii mezoamerických kultur, načež svůj příspěvek zakončil faktickými i obecně metodologickými poznámkami. V tomto plodném přístupu však Nielsen bohužel zůstal takřka osamocen.

Japonští komparatisté Hitoši Jamada a Kazuo Macumura se následně vrátili ke sledování eurasijského rozšíření mytologických motivů. Jamada se zabýval motivem krále s oslíma ušima a profesor Macumura se snažil

1 Program a abstrakty přednášek této i minulých konferencí IACM viz na <<http://www.compmith.org/>>, [12. 12. 2014].

2 Calvert Watkins, *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*, Oxford – New York: Oxford University Press 1995.

dokázat přenos indoevropské koncepce válečného božstva s mečem (artušovský komplex) až do středověkého Japonska – prostřednictvím Skythů. Jeho příspěvek však dokázal pouze tolik, že ani poctivá práce s prameny a inspirace velkými teoriemi (dumézilovská tripartita) nedokáže zastřít omezenost naivně difuzionistické a na lokální kontext nehledící koncepce šíření mýtů a náboženských představ.

Po přestávce věnované prohlídce impozantní rukopisné sbírky Matenadaranu navázal na difuzionistickou vlnu petrohradský sumerolog Vladimír V. Emeljanov, jenž se snažil předvést etymologickou a sémantickou spřízněnost sumerského pojmu *me* (numinózní moc božstva) a védského *májá*, kterou se snažil podložit přenosem tohoto konceptu ze Sumeru do védské Indie prostřednictvím tzv. harappské civilizace (*Indus Valley Civilization*). To vyvolalo závažné námitky Michaela Witzela a Stevea Farmera, kteří poukázali na skutečnost, že o etnolingvistické situaci v harappské civilizaci nevíme zhora nic, a není ji proto možné používat jako hypotetického mediátora kulturních konceptů. Jurij Kleiner navíc namítl, že etymologická a sémantická podobnost sama o sobě nestačí a že ve snaze o takovou argumentaci je třeba ji podložit zejména mytopoetickým, formulaickým použitím těchto prostředků v obou tradicích. Profesor Emeljanov však na tyto principiální námitky bohužel nereagoval a ukázalo se pouze, že zásadní metodologické chyby, které vedly k problémům typu „Úranos-Varuna“, jež trápily mytology a lingvisty v 19. století, nejsou místy vykořeněné ani na počátku 21. století.

První den zakončil svou přednáškou archeolog Miqayel Badalyan, jenž hovořil o typologických a ikonografických podobnostech mezi urartéjským božstvem jménem Chaldi s mezopotamským bohem Ninurtou a arménskou mytologickou postavou Vahagnem.

Druhý den se konferenční dění přesunulo do přednáškové místnosti v hotelu University Guest House. Řadu přednášek zahájila etnoložka Maria V. Stanjukovičová prezentací o mytologických kompetencích vodního buvola ve filipínské folklorní epice, rozbor však setrval pouze na deskriptivní rovině.

Větší rozruch vzbudila přednáška Stevea Farmera, klasického filologa, jenž se od 80. let zabývá přínosem neurobiologie pro výzkum náboženství a komparativní filologii. Farmer stručně představil své výsledky na poli počítačového modelování, které má pomoci odhalit izomorfismy mezi neurobiologickými strukturami a tzv. korelativními kosmologickými hierarchiemi, a následně se věnoval vztahu neurologických a kulturně daných zdrojů mytologických představ o hrdinovi bojujícím s plazím monstrem. Středobodem jeho prezentace byl však apel na nutnost propojení neurověd a humanitních studií, kteréžto spojení podle Farmera zamezí tomu, aby komparativní religionistika zůstala pouhým „*antiquarian's playground*“,

naopak se bude moci stát relevantní součástí kulturních studií v jejich snaze o pochopení základních neurologických i kulturních podmínek vzniku a rozvoje nejranějších mytologií. Potenciálně plodná debata však byla kvůli časové tísní zastavena již v počátku.

Liadovskij laděná přednáška Levona Abrahamiana se týkala mýtu o prvotních dvojčatech a jejich role v kosmogonii. Z prostoru arménských lidových pověstí a pohádek se profesor Abrahamian během několika málo políček své prezentace dostal až k Trobriandovým ostrovům a odtud odplul přes Egypt zpět do Arménie, leč závěry celého příspěvku bylo možné spíše mlžně tušit na pozadí, nežli explicitně slyšet.

Fascinující příspěvek archeologa Arsena Bobokhyana představil jeho vlastní vykopávky týkající se slavných arménských „dračích stél“, tzv. *višapů*. Kromě vlastních nálezů Bobokhyan hovořil o dataci a typologickém třídění těchto kamenných, rybo-dračích stél z 2. tis. př. n. l. Závěrem zmínil řadu metodologických problémů, na něž archeologie naráží při snaze o pochopení funkce a významu těchto sice nesporně mytologicky signifikantních, ale jinak obtížně interpretovatelných kamenných stél. Attila Mátéffy poté přednesl další z řady prezentací, charakteristických již zmíněným „divokým honem“ na areálovou disperzi motivů z Aarne-Thompsonova indexu motivů. Tentokrát se na lovištích od Maďarska po Tibet stíhal motiv hrdiny honícího jelena či laň a zakládajícího město.

Oproti tomu přednáška vědologa a prezidenta IACM Michaela Witzela předvedla očekávatelnou míru poctivé historicko-filologické práce, metodologické střízlivosti i originálních a podnětných závěrů. Witzel se věnoval transformaci vědských mytologických hadů-draků (*nága* a *vjamsa*) v kulturách Baktrie a Seistanu, tedy zejména v mytologii núrístánských Káfirů. Podrobnou analýzou vědských a avestských písemných pramenů i z archeologických nálezů v oblasti tzv. baktrijsko-margianského archeologického komplexu Witzel vyvodil řadu hypotéz. Mytologický motiv, který známe z Rgvědu jako souboj Indry s hadem Vrtrou, se do Baktrie dostal podle Witzela prostřednictvím předvédských a předavestských indoevropských mluvčích, kteří tudy migrovali mezi lety 2400 až 1600 př. n. l. Drak v kultuře baktrijsko-margianského archeologického komplexu byl podle něj spíše antropomorfní démon sucha a chladu, který bojoval s hrdinou s orlí tváří. Witzelův fundovaný příspěvek vedle řady podnětných paralel poprvé implicitně nastolil i problematiku podivné monstrozity samotných hrdinů bojujících s kosmickým monstrem, ke které se konferenční plénum ještě několikrát vrátilo.

Třetí den zahájil polský japanolog Marcin Lisiecki nepřilíš zdařilou interpretací legendy o zabití wawelského draka a založení Krakova, kterou závěrem pohřbil neuváženou a mechanickou aplikací Ivanovovy a Toporovovy teorie o „základním mýtu“, která probudila diskuzi o její heuristické

ké užitečnosti v takto metodologicky eklektických případech. Bojana Radovanovićová se pak ve svém příspěvku zabývala interpretací srbsko-turecké pohádky Baš Čelik (Železná hlava) ve světle Jakobsonovy a Machkovy rekonstrukce slovanského pohanství a poté lingvista Boris Oguibénine interpretoval slovansko-baltskou legendu o „prvním zemřelém“ jménem Sovij a pomocí etymologické analýzy dospěl k souvislostem vedoucím až k védskému Savitarovi. Jeho příspěvek navzdory vši jazykovědné fundovanosti nebral v potaz obsahovou, narativní stránku mýtu o Sovim, čímž Oguibéninova interpretace Soviho jakožto kosmologického mediátora mírně utrpěla.

Následovaly dva vědologické příspěvky. Petrohradský vědolog Jaroslav V. Vassilkov analyzoval paralely v mytologických podáních o potopě v mezopotamské a védské tradici. Jeho výklad se kromě úrovně motivické nesl i na úrovni obsahové a jeho rozbor společných strukturálních i narativních prvků v obou tradicích byl velmi podnětný. Natalija Jančevskaja se pak zabývala otázkou, do jaké míry převzal roli drakobijce po védském Indrovi Višnu a pozdější Višnuův avatár Kršna. Její úvaha nad tím, zda lze na indický materiál aplikovat teorie ruských sémiotiků Ivanova a Toporova však byla podle názoru většiny posluchačů slepou uličkou a plodnější se zdála perspektiva souboje „starého“ řádu s „novým“, která v puránských mytologiích hraje významnou roli.

Edinburská historička umění Louise Milneová zahájila poslední blok tří prezentací orientovaných tematicky na starou Skandinávii. Její originální, psychoanalýzou a strukturalismem ovlivněný rozbor ikonografického materiálu a typologických variant zobrazení souboje, kontaktu a prolínání mezi hrdinou a monstrem navázal jednak na některé neurobiologické podněty Farmerovy, ale i na Witzelem naznačenou problematiku monstrozity hrdiny. Její příspěvek se řadil k tomu nejlepšímu a nejoriginálnějšímu, co bylo na konferenci možno vyslechnout.

Jonas Wellendorf, dánský nordista působící v Berkeley, představil svou analýzu funkčních podobností mezi staroseverskými obyvateli mohyl, *draugar*, a draků, *ormar*, kteří v ságách mají velice podobnou funkci zabraňovat oběhu bohatství. Na Wellendorfovu fundovanou pramennou kritiku plynule navázal nordista Jurij Kleiner, který jednak zmínil metodologicky obtížnou otázku oboustranného ovlivnění a fúze mytologie a epiky, a jednak rozebíral postavení a funkci severských draků a monster z hlediska tehdejšího právního systému. V rámci problematiky patricidy a fratricidy, do nichž se severští draci často zaplétají, byla Kleinerem představena i otázka „jak se stát drakem“ v indoevropském mytologickém univerzu, která symbolicky uzavřela přednáškové bloky vtipnou aluzí na slavnou Watkinsovu knihu.

Následující obecná debata se týkala pozoruhodného motivu mnoha světových mytologií, kdy hrdina zabíjející draka uvrhuje na sebe tímto činem poskvřnu, z níž se musí rituálně očistovat. Je zjevné, že zabití draka je v mytologiích čin sice nezbytný, ale zároveň vysoce ambivalentní díky svým dalekosáhlým dopadům na kosmický pořádek. V této souvislosti přišla znovu na přetřes i otázka monstrozity hrdiny – jako bylo vidno i ve staroseverských prezentacích, hranice monster, draků a lidí je velice nejasná a propustná a hrdina, jenž brání celý svět před dominancí kosmického monstra, musí být v jistém smyslu sám nadlidským či až nelidským monstrem, aby byl svého hrdinského činu schopen.

Závěrem je možné říci, že i přes nestejnou akademickou úroveň prezentací přinesla konference řadu podnětů a plodných setkání mezi různě zaměřenými badateli – k mnoha příjemným rozhovorům daly příležitosti jednak dvě bohaté večerní recepce, ale rovněž skvěle zorganizovaná společná exkurze do helénistického chrámu v Garni a do kláštera Geghard v Geghamských horách. Je také možné jedině doufat, že následující, devátá konference IACM s názvem *Power and Speech: Mythology of the Social and the Sacred*,³ která se bude konat 10.-12. května 2015 v polské Toruni, přinese větší tematický a metodologický rozptyl, a zamezí tak kvalitativním lapsům, za něž – doufejme – mohli v letošním ročníku pouze oni nešťastní draci.

3 Viz <http://compmyth.org/static/IACM_2015_Call_for_Papers.pdf>, [12. 12. 2014].